

NEMZETI- ÉS SZÍVÜGYÜNK II. A MAGYAR KAJSZI

SURÁNYI Dezső

Ceglédi Gyümölcstermesztési Kutató-fejlesztő Intézet Kht.
2700 Cegléd, Pf. 33., e-mail: suranyi.dezso@cefrucht.hu**Kulcsszavak:** Magyar kajszi fajta termesztése, sárgabarack diverzitás, történeti-pomológia

Összefoglalás: A szerző vizsgálta az egyik legrégebbi, meghonosodott gyümölcsfajtánk, a 'Magyar kajszi' történeti, ökológiai és diverzitásbeli sajátosságait. Bemutatta tanulmányában a sárgabarack történeti helyzetét, allokációját és néhány jellemzőjét. A vizsgálatok egyik részében, termő ültetvényben értékelte a C. 235 és a C. 1618 Magyar kajszi produkciósbiológiai sajátosságait 44-féle (őszibarack, barackmandula, tengeribarack, myrobalán és szilva) alanyfajtán.

A tengeribarackhoz, valamint az őszibarack és a kökényszilva közti „spektrumban” szignifikáns különbséget talált egyes kombinációk között. Ezek az alanyok indukálta környezet hatások (területi, edafikus diverzitás), de a genetikai diverzitásra vonatkozott a klónfajták közti különbségek. A második vizsgálatsorozatban a Magyar kajszi klónok max. 20%-nyi eltérést adtak a virágrészek méretében, de a pollenkijárat és a termő-nélküliség különbségei és évjáratú ingadozása e régi fajtánk változékonyságát igazolja. Ez a fő érv arra, hogy nem szabad e fajta géntartalékait beszűkíteni, mert akkor kiveszhet, mint az Ananász, Ambrózia vagy Breda.

Bevezetés

A sárgabarack, mind gyümölcs népszerűsége, mind faj- és fajta gazdagsága nyelvészeti, történeti tisztázást kíván (MEHLENBACHER et al. 1992). Az MTA-nál szervezett konferencián (SURÁNYI 2005a) vázlatosan bemutattuk a nyelvi és taxonómiai nehézségeket, problémákat. Először is tisztázandó, mi a kajszi(barack)? Botanikai értelemben *Armeniaca vulgaris* convar. *vulgaris*, vagyis taxonómiailag jól elkülöníthető a többi convarietas-tól és más *Armeniaca*-fajok kultúrfajtáitól, s rasszaitól. E kiváló gyümölcs narancssárga húsú, édes-zamatos, leves és a magbele édes, nyár elején érik (BÁRCZI és ORSZÁGH 1978–1979). Más sárgabarackok viszont ettől nagyban különbözhetnek, így meg is különböztethetők azoktól (pl. szalmasárga, sárgásfehér mezokarpium, kevésbé leves ill. lisztes állomány, magbele keserű, duránci jellegű stb.). Viszont mindenféle sárgabarackot nálunk a 20. sz. első fele óta – helytelenül – kajszi-barack szóval illetik.

Mi lehet az oka a köznyelvi-kertészeti és a botanikai elnevezésbeli következetlenségeknek? A Kárpát-medencében magleletből korábban ismert a sárgabarack (GYULAI 2001), de termesztett növényként már a török korból ismerjük a kajszit is (Az első *kaysî* „fiakat”, oltóvesszőket 1541/42-ben egy török hajórajról rakodták ki Tolna városánál.) (NYUJTÓ és TOMCSÁNYI 1959, NYUJTÓ és SURÁNYI 1981). A kajszi valójában nem is török, hanem perzsa eredetű szó (*quaysî*, u.m. korán érő gyümölcs, ld. BÁRCZI 1980). Tovább bonyolítja a kérdést, hogy létezik a volt-Szovjetúnióban egy 'Kajszi' nevű fajta (KOSZTINA 1936), továbbá török területeken minden barackot kajszinak neveznek – bár azok valóban kajszik (ASMA 2000, 2004). Tény, hogy EVLIA CSELEBI híradása szerint – néhány év eltéréssel 'kajszi' termesztését említi Malatyából (ASMA 2004) és magyar területekről (CSELEBI 1985) is. Erre a kajszi nevű sárgabarackra vonatkozhat tehát az elnevezés, a meghonosodása miatt a „magyar” jelző használata is indokolt e konkrét kultivár kapcsán.

Honnan eredhet a jelentésbeli „zavar, kuszaság”? Az ámbrás cet sárgaszínű csontját régóta használták a női viseleteknél, amelyet kajszín névvel illetnek (vagyis ámbraszínűnek is nevezték pl. kajszín katrinca – 1893–1901). Eltérő eredetű két alapszó, eltérő írásmódban, de hasonlóvá lett írásmód SZINNYEI (1893–1901) nem törölte el a jelentéstartalom különbségét. A régi pomológiai művek kajszín-barackja nem mást, mint „csak” sárgabarackot jelent. De mivel létezett „kajszí” is, a kétféle tartalmú szó kajszí és kajszín) formálisan összeolvadt – hibásan. Bővebben ezt a kérdést két nyelvi szótár (BÁRCZI és ORSZÁGH 1978–1979, BÁRCZI 1980–1984) és magunk, *A kajszí terjedése és a Selyemút* c. tanulmányban dolgoztuk fel (SURÁNYI 2005a). Korábban e nyelvészeti kérdés részleteivel többen is foglalkoztak (pl. Bárczi, Beke, Kakuk, Ligeti és Rapaics – cit. BÁRCZI és ORSZÁGH 1978–1979), az újabb botanikai szakirodalomban BORHIDI (1995), TURCSÁNYI (1995) és PENKSZA (2001) használja helyesen a fajnevet.

1561-ből való a kajszí gyümölcs említése GESNER-nél (1561): „*Magna et optima*”, de a ’Magyar legjobb’ (vagy ’Ungarische Beste’) sárgabarack (cit. LÖSCHING és PASSECKER 1954), s a „Magyar kajszí” meglete bizonyos, viszont a két fajta nem szinonim, ezt HARSÁNYI (1978) statisztikailag igazolt vizsgálatai megerősítették. Bár e neveket gyakran váltakozva használják, pedig ezt NYUJTÓ és TOMCSÁNYI (1959), majd NYUJTÓ és SURÁNYI (1981) LÖSCHING és PASSECKER (1954) és BRÓZIK (1960) leírása alapján elvégezték az összehasonlítást: a különbségek igazolhatók.

1621-beli tájszóként a sárgabarack már kajszín barack néven szerepelt, a tengeribarack (ez egy másik sárgabarackféle, az *Armeniaca vulgaris* convar. *minor*) egy másik fajta ugyancsak (NYUJTÓ és SURÁNYI 1981). LIPPAY viszont 1667-ben mindenféle sárgabarackra a nyáribarack közszót használta, amit a 20. sz. elején még ismertek és használtak (GALGÓCZI 1912), szemben egy másik fajra vonatkozó elnevezéssel, MIKES (új kiad.: 1973)-től ered. Igaz, az érési időben olyan változatosságot produkáltak a nemesítők, hogy sem a nyári, sem az őszi barack sem fedti az érési idő szerinti taxonómiai tartalmat.

A 19–20. században viszont már a „kajszik elnevezése” és termesztése dominált. 1933 után (GYOE működése következtében) (MURAKÖZY et al. 1963, bővebben JESZENSZKY 1995) csak ezt a szót használták a gyümölcsstermesztésben, ami taxonómiailag helytelen. Bár jóval később három fontos növényiszótár (CSAPODY és PRISZTER 1966, PRISZTER 1986 és 1998) sem szakított ezzel a szóalakkal, mint ahogy az eddigi termesztési-pomológiai könyvek sem (KOVÁCS 1948, OROSZ 1958, NYUJTÓ és TOMCSÁNYI 1959, BRÓZIK 1960, TERPÓ 1974, NYUJTÓ és SURÁNYI 1981, PÉNZES és SZALAY 2003); SOLTÉSZ (1998) szerkesztette kézikönyvben, erre mégis kísérletet tettünk (SURÁNYI 1998a).

A Magyar kajszí fajtákat fajtakörnek tekintik a pomológiai könyveink, sokkal helyesebb lenne azonban fajtacsoportnak nevezni azokat. NYUJTÓ és TOMCSÁNYI (1959) számos magyarnak látszó fajtát vont a Magyar kajszí fajtakörébe – így a Magyar legjobb fajtát is. Nézetük szerint Magyar kaszi valahol az Alföldön, a Duna-Tisza közén, pontosabban a hódoltsági területen (pl. szpáhi birtokon) keletkezett. Fája erős növekedésű, levelei nagyok, valamivel rövidebb a levélnyele, a virága nagy, 3 cm átmérőjű, a termője 18 mm hosszú, s a porzók száma 28 körüli.

Gyümölcse középnagy, 15% körüli a refrakciója, savtartalma 1,4%. Magbele édes, többek között ebben is eltér a fajtakörtől a Magyar legjobb. Öntermékenyülő, bár méhjárás miatt, hibridizációja is lehetséges. Mivel régen kizárólag magról szaporították, elég változékony. LÖSCHING (1954) és BRÓZIK (1960) adatai alapján 5–50%-nyi különb-

ség mutatható ki a (Gönci) Magyar kajsz és az Ungarische Beste között. Mint NYUJTÓ és TOMCSÁNYI (1959) utalt rá, KOSZTINA (1936) és LÖSCHING (1954) mérései még nagyobb különbséget mutattak.

RUDAI MOLNÁR (1900), majd ANAGYAL (1926) már mindegyik sárgabarackot kajszibaracknak tekintett. Sőt megjelent a Rózsakajsz elnevezés is. A Magyar kajsz első pomológiai leírója HARSÁNYI (1979) szerint LUCAS (1879) volt, ANGYAL (1926) nyomán RAPAICS (1940) viszont STOLL-nak (1884) tulajdonította. GLOCKER (tévesen több szerző Glockert írt) Enyingen (ugyancsak hibásan szerepel a szakirodalomban Enyedként) (NYUJTÓ és TOMCSÁNYI 1959, BRÓZIK 1960, HARSÁNYI 1979 és KEREK 1998). Végül megállapítható, hogy sem a régi, sem az újabb pomológiai munkák alapján nem tudtuk a problémát teljes mértékben tisztázni. Ezért igyekszünk a rendelkezésre álló adatok alapján legalább azt meghatározni, hogy a Magyar kajsz klónfajták egyes bélyegeire milyen méret-értékek a jellemzők.

Anyag és módszer

A Magyar kajsz alapfajta diverzitásának vizsgálatához két olyan kísérletsorozatot használtunk fel, amelyek alkalmasak a klónfajták közti különbségek bemutatására. Egyben felhívja arra is a figyelmet, hogy az utóbbi két évtizedben a fajtapolitikánk mennyire csak a nemzetközi igényekre vált nyitottá, ezzel beszűkítve a Magyar kajsz genetikai spektrumát, holott a legnagyobb baracktermesztő törökök, a nemzeti fajtájukkal – *kaysî* – képesek a világtermelés élénjárói lenni.

Az első vizsgálatosorozat két Magyar kajsz klónfajtát 44–44 alany-nemes kombinációban értékelt 16 éven át. Az egyes kombinációk 5 fás parcellákban helyezkedtek el, ismétlés nélkül. Amennyiben valamelyik fa kipusztult gutaütés vagy mechanikai kár miatt, pótlásra került.

a/ C. 235 és C. 1618 Magyar kajsz klónok produkciósbiológiai vizsgálata (1958–1974 között):

- Gyökérnyakba oltott fák különféle típusalanyokon
tengeribarack (tb) (kontroll): C. 809 tb, C. 1299 tb, C. 1870 tb, C. 2556 tb; *őszi-barack* (őb): C. 333/1 őb, C. 932 őb, C. 2207 őb; *barackmandula* (bm): C. 410 bm, C. 465 bm, C. 1585 bm; *myrobalán*: C. 682 sárga móra (sm), C. 707 sárga móra (sm); C. 686 piros móra (pm), C. 767 piros móra (pm); C. 819 sárga myrobalán (smy), C. 836 sárga myrobalán (smy); C. 720 piros myrobalán (pmy), C. 837 piros myrobalán (pm); *Besztercei szilva* (Bsz): C. 979 Bsz, C. 1844/I Bsz, C. 1844/II Bsz; *Bódi szilva* (Bósz): C. 816/1 Bósz, C. 816/2 Bósz, C. 816/3 Bósz; *Duránci szilva* (Du): C. 1046 Du, C. 2018 Du, S. 18 Du; *Fehér szilva* (Fsz): C. 815 Fsz, C. 1760 Fsz; *Potyó szilva* (Psz): C. 2075 Psz, S. 75 Psz; *Vörös szilva* (Vsz): C. 1859 Vsz, C. 2029 Vsz, S. 30 Vsz; *egyéb szilvák*: C. 885 kökényszilva (ksz), S. 216 Tarka szilva (Tsz)
- Kétszer oltott fák (alanyfajta+törzsképző)
tengeribarackon szilva törzs: C. 809 tb/C. 1844/II Bsz, C. 1870 tb/C. 1844/II Bsz, C. 2556 tb/C. 1844/II Bsz; *myrobalán, kétszer oltva*: C. 364 my/C. 801 my, C. 679

my/C. 801 my, C. 801 my/C. 801 my; *Beszterecei szilva, kétszer oltva*: C. 1859 Bsz/C. 979 Bsz, C. 2029 Bsz/C. 979 Bsz.

A második vizsgálatsorozat olyan értékelést mutat be, amelyek már egyes publikációkban – más szempontok szerint már szerepelt, vagyis mint virágbiológiai vizsgálatok. A kísérleti körülményekre vonatkozó információkat az eredmények táblázataiban mutatjuk be, mindegyik esetben az ismétlésszám pedig 30–50 volt:

- b/ Magyar kajsziklonok virágbiológiai vizsgálata (1968–1990 között)
- C. 256 és C. 302 Magyar kajsziklon (1968–1971 és 1977–1981)
 - C. 235, C. 256, C. 1646, C. 1789 és Paksi Magyar kajsziklon; ÉE-6 Gönci és ÉE-8 Gönci Magyar kajsziklon (1980–1984 és 1980–1988)
 - C. 235, C. 256, C. 1646, C. 1789 és Paksi Magyar kajsziklon; ÉE-6 Gönci és ÉE-8 Gönci Magyar kajsziklon (1977–1984)
 - C. 235, C. 256, C. 1646, C. 1789, C. 1792 és Paksi Magyar kajsziklon; ÉE-6 Gönci és ÉE-8 Gönci Magyar kajsziklon (1981–1988)
 - C. 235/C. 359 myrobalán fák: 4/16, 4/17, 5/17, 6/17, 8/18, 9/18 és 9/19 (1983–1990)
 - C. 235 Magyar kajsziklon: Burdett Angelina, C. 359 myrobalán, C. 410 barackmandula, C. 809 tengeribarack és C. 2630 őszibarack alanyon (1977–1981).

Az eredményeket statisztikailag elemeztük, és szükséges esetekben a variációs spektrumot is meghatároztuk (SVÁB 1981, SURÁNYI 2002).

Eredmények és megvitatásuk

1895 óta vezetnek Magyarországon fa-statisztikai adatokat – többek között – a sárgabarack körében is. 1895-ben 1.031 ezer, 1935-ben 2.846 ezer, 1951-ben 2.517 ezer, 1959-ben 5.942 ezer és 1965-ben 6.662 ezer db barackfát írtak össze, amelyből – a legóvatossabban is számítva – kb. 60%-nyi esett a Magyar kajsziklonra. A leginkább részletekre kitérő felmérés a tagosítások előtt készült, eszerint az alföldi (ezen belül a Duna-Tisza közi régió) és észak-dunántúli és a borsodi termőterület volt a meghatározó (1. táblázat).

Az 1959-ben készült felmérésből olyan településeket emeltünk ki, ahonnan a legfontosabb Magyar kajsziklon, Óriás kajsziklon, Bíborkajsziklon és Rózsabarack fajtaink származnak (HARSÁNYI 1979) (vö. 2. táblázat). Ez arra irányítja a figyelmet, hogy új formák, változatok létrejöttében nem lehet csak fa-statisztikai adatsorokra támaszkodni. Legalábbis az Óriás kajsziklonklónfajta (Cegléd, Nagykőrös, Nagyszentjános, Pécs, Szeged) létrejöttében, akárcsak a Magyar kajsziklon széleskörű (egykori) változatállományának kialakulásában geológiai-edafikus tényezőknek kiemelkedő szerep jut (FAUST et al. 1998). Viszont az elmúlt három évtizedben az ökológiai alapon kialakult természetközeli ökonómiai, mostanság pedig főleg támogatási-pályázati okokból a gazdaságpolitika igyekszik átrajzolni (KSH 2002).

44-féle alanykombinációban tehát két Magyar kajsziklonklónfajtát együtt értékeltünk 5 szempont szerint, egy hagyományos művelésű kísérleti ültetvényben (8×7 m-es kőtésben, ágcsoportos koronaszervezetűvel, s a '70-es évek szerinti növényvédelmi technológ-

giák alkalmazásával). A Magyar kajsz leggyakoribb természetes koronaformáját az 1. ábra mutatja be. Ehhez képest az egyes alanyfajták nagy eltérést okoztak a kombinációk között, produkcióban a C. 235 és C. 1618 klónfajta maximum 17,9%-os eltérést mutatott (1. ábra).

1. táblázat Az országos sárgabarack faállomány 1959-ben (KSH 1961)
Table 1 Statistical data of apricot trees in Hungary (1959)

Országgrész, termőtáj	Házikerti	Szőlőkben	Üzemi	Szórvány	Összes
Dunántúl	751.211	318.791	344.113	190.606	1.604.901
Alföld	1.424.899	1.398.517	501.446	424.981	3.749.843
Észak	363.737	81.047	79.438	62.895	587.117
Összesen	2.539.847	1.798.535	924.997	678.482	5.941.861
É-Dunántúli	522.494	175.389	199.470	107.956	1.005.219
Ny-Dunántúli	114.316	45.585	6.667	33.485	200.053
Dél-Dunántúli	264.928	123.191	176.176	70.498	634.793
Duna-Tisza köz	589.915	1.190.628	330.849	278.251	2.389.643
Tiszántúli	563.456	125.648	138.729	93.456	921.289
Szabolcsi	99.704	28.373	14.012	5.490	147.579
Felvidéki	385.124	109.721	59.094	89.346	643.285
Összesen	2.539.847	1.798.535	924.997	678.482	5.941.861

2. táblázat Tájfajta származási települések sárgabarack fa-statisztikája 1959-ben (KSH, 1961)
Table 2 Statistical data of birth's place of local apricots in 1959

Országgrész, termőtáj	Házikerti	Szőlőkben	Üzemi	Szórvány	Összes
Andornaktálya	1.917	315	14	318	2.564
Cegléd	11.994	32.509	6.005	2.898	53.406
Csongrád	7.326	5.340	570	5.839	19.075
Gönc	6.879	17	1.052	845	8.793
Hetényegyháza	148	27.932	3.021	1.914	33.015
Izsák	652	37.404	7.190	4.168	49.414
Kecskemét	9.720	118.333	5.417	18.822	152.292
Kiskunhalas	11.150	38.367	30.666	34.538	114.721
Nagykőrös	3.794	15.386	19.320	2.363	40.863
Nagyszentjános	768	485	0	50	1.303
Paks	3.316	6.179	30.200	4.097	43.792
Pécs	22.940	7.407	1.232	2.713	34.292
Szeged	28.416	447	4.190	7.787	40.840
Tiszkécske	2.090	29.822	5.260	1.292	38.46
Összesen	111.110	319.943	114.137	87.644	632.834

1. ábra Magyar kajszi jellegzetes koronaformája (BRÓZIK 1960)
 Figure 1 Natural crown form of cv. Magyar kajszi

Az alanyok szerinti magas szignifikancia miatt, a 3. táblázat csak ezeket az adatso-rokat tartalmazza, a két klónra való bontást, azonban nem. Az őszibarack és barack-man-dula alanyok erősebb növekedést indukálnak, mint a legtöbb szilvaalany-féleség. A ko-ronaátmérő az éves növekedés mértékével pozitív kapcsolatban volt, de a fánkenti ter-més és az átlagos gyümölcsméret korrelációja nem egyértelmű. A gutaütéses pusztulás és az alany-nemes összeférhetlenség esetei integrálódtak, így csak az alacsony pusztulási % emelendő ki (3. táblázat).

Az öt szempont szerint az alanyok között, mint említettük, szembe-tűnő különbséget találtunk: évi hajtásnövekedés mértéke esetén 222,2%, koronaátmérőnél 192,4%, átlag-os termésnél 362,9%, gutaütéses és inkompatibilitási fapusztulás alapján 671,1%, de átlagos gyümölcsméretben csak 104,8% az alanyfajták közti átlagos különbség. PROBOCSKAI (1969) joggal állapította meg, hogy az alanyfajta a legfontosabb környezeti tényező.

A virágmorfológiai jellemzőkre szűkítettük másféle vizsgálatainkat. A C. 235 Magyar kajszi négyféle alanyon meglepő különbségeket produkált. A virágrügy-berakó-dás mértéke és termékenyülése, az ágrendszer sajátosságai, a fák vegetatív teljesítménye alapján a C. 809 tengeribarackra szemzett Magyar kajszi adott legtöbb termést. A virágmorfológiai jellemzők nagyobbrészt ennek magyarázatát is adták (SURÁNYI 1989a) (4. táblázat).

3. táblázat C. 235 és C. 1618 Magyar kajszai klónok viselkedése különböző oltási kombinációkban 1958–1974 között (SURÁNYI 1976)
 Table 3 Productional expression of Magyar kajszai C. 235 and C. 1618 types grafted on different combination between 1958 and 1974

Kombinációk	Évi átlagos hajtásnövekedés cm	Korona átmérő cm	Átlagos termés kg/fa	Átlagos gyümölcsméret mm	Gutaités %
<i>Ószibarack</i> (őb) típusok gyökérnyakba oltva	72,0•	575***	41,3*	42,6	19,7
C. 333/1 őb	70,0•	581***	39,7*	42,4	18,9
C. 932 őb	71,5•	574***	41,3*	42,7	20,2
C. 2207 őb	74,6*	571***	43,0*	42,6	20,0
<i>Barackmandula</i> (bm) típusok gyökérnyakba oltva	78,2*	578***	42,6*	42,5	18,8
C. 410 bm	82,0**	583***	40,4*	42,5	19,4
C. 465 bm	74,4*	571***	45,0**	42,3	20,3
C. 1585 bm	78,2*	580***	42,3*	42,6	16,6
<i>Tengeribarack</i> (tb) típusok gyökérnyakba oltva (K)	55,2	454	20,2	42,9	25,4
C. 809 tb	54,9	460	23,7	41,8	20,1
C. 1299 tb	52,0	432	18,9	42,1	32,7
C. 1870 tb	63,6	478	25,0	42,0	26,2
C. 2556 tb	50,3	448	12,4	43,3	22,3
<i>Tengeribarackon szilva törzs</i>	51,2	503•	30,1	42,9	82,4
C. 809 tb/C. 1844/II BSz	52,6	525*	28,6	43,4	84,0
C. 1870 tb/C. 1844/II BSz	50,4	498	32,2	42,4	77,2
C. 2556 tb/C. 1844/II BSz	49,9	491	29,5	43,0	85,9
<i>Myrobalán</i> (m és my) típusok gyökérnyakba oltva	60,0	509•	36,2•	43,7	16,1
C. 682 sárga móra (sm)	59,7	513	39,5*	43,3	18,1
C. 707 sárga móra (sm)	58,9	494	36,4*	43,4	19,0
C. 686 piros móra (pm)	63,0	534**	37,4•	43,5	14,6
C. 767 piros móra (pm)	64,4	517*	36,3•	43,5	12,8
C. 819 sárga myrobalán (smy)	56,6	486	37,0•	42,9	17,2
C. 836 sárga myrobalán (smy)	57,3	479	38,0*	43,0	18,4
C. 720 piros myrobalán (pmy)	62,1	523**	32,6	43,4	14,9
C. 837 piros myrobalán (pm)	63,6	529**	32,2	43,7	13,5
<i>Myrobalán törzs kétszer oltva</i>	60,2	505•	41,4*	42,8	19,5
C. 364 my/ C. 801 my	59,8	516*	36,4•	42,2	20,1
C. 679 my/ C. 801 my	61,1	535**	44,6**	43,2	21,5
C. 801 my/ C. 801 my	62,0	523**	43,3*	42,8	16,9
<i>Besztercei</i> (Bsz) típusok gyökérnyakba oltva	50,2	414	15,0	42,3	22,5
C. 979 Bsz	54,8	429	13,2	42,1	25,0
C. 1844/I Bsz	49,2	405•	14,6	42,5	20,4
C. 1844/II Bsz	51,0	408	17,2	42,0	22,1
<i>Besztercei kétszer oltva</i>	53,2	510•	27,3	43,4	33,3
C. 1859 Bsz/C. 979 Bsz	55,9	524*	27,0	43,1	34,1
C. 2029 Bsz/C. 979 Bsz	50,5	496•	27,6	43,8	32,5

3. táblázat folytatásaa
Contd. Table 4

<i>Kombinációk</i>	<i>Évi átlagos hajtásnövekedés cm</i>	<i>Korona átmérő cm</i>	<i>Átlagos termés kg/fa</i>	<i>Átlagos gyümölcsméret mm</i>	<i>Gutaités %</i>
<i>Bódi</i> (Bósz)szilva típusok gyökérnyakba oltva	40,2•	331***	17,6	43,0	46,8
C. 816/1 Bósz	41,4	347***	18,4	43,0	46,6
C. 816/2 Bósz	42,3	343***	16,3	43,1	46,7
C. 816/3 Bósz	36,9*	303***	18,1	42,8	46,8
<i>Duránci</i> (Du) szilva típusok gyökérnyakba oltva	53,7	529**	18,9	42,4	36,9
C. 1046 Du	52,2	525*	20,1	42,4	37,0
C. 2018 Du	54,0	536**	19,0	42,3	39,1
S. 18 Du	54,9	527*	17,6	42,6	34,5
<i>Egyéb szilva</i> típusok gyökérnyakba oltva	41,2	413	23,1	42,2	33,4
C. 885 Kőkényszilva (ksz)	40,1•	406•	23,8	42,0	31,4
S. 216 Tarka szilva (Tsz)	42,2	419	22,4	42,4	36,3
<i>Fehér szilva</i> (Fsz) típusok gyökérnyakba oltva	56,5	429	23,4	42,6	33,3
C. 815 Fsz	52,8	412	22,0	42,8	37,7
C. 1760 Fsz	60,2	446	24,6	42,2	28,9
<i>Potyó szilva</i> (Psz) típusok gyökérnyakba oltva	47,7	399•	25,4	42,4	28,4
C. 2075 Psz	48,2	394•	26,6	42,2	29,4
S. 75 Psz	47,1	404•	24,1	42,5	27,0
<i>Vörös szilva</i> (Vsz) típusok gyökérnyakba oltva	53,2	400•	24,4	42,5	30,4
C. 1859 Vsz	63,9	437	26,4	42,0	26,8
C. 2029 Vsz	55,0	403•	27,2	43,1	27,5
S. 30 Vsz	40,7	360**	19,6	42,0	37,0
• SzD10%	14,65	47,63	14,31	3,42	–
* SzD5%	17,67	56,52	17,26	4,12	–
** SzD1%	23,87	74,60	23,32	5,56	–
*** SzD0,1%	31,80	96,12	31,06	7,41	–

4. táblázat A C. 235 Magyar kajszi virágok változatossága különféle alanyfajtákon
(1977–1981) (SURÁNYI 1989a)

Table 4 Diversity of C. 235 Magyar kajszi's flowers on different rootstocks (1977–1981)

<i>Vizsgálat</i>	<i>Burdett Angelina</i>	<i>C. 359</i>	<i>C. 410</i>	<i>C. 809</i>	<i>C. 2630</i>
Termőhossz, mm	17,1	16,7	17,8	17,4	16,8
Porzós szám, db	31,9	31,5	33,0	32,2	30,1
Relatív porzós szám, db/mm	1,89	1,85	1,89	1,82	1,80
Apisztília, %	9,3	3,6	1,4	0,7	1,4
Polikarpia, %	3,6	0,0	7,8	1,4	1,5

Az 5. táblázat azt a célt szolgálta, hogy hosszú évek során, egyes Magyar kajsz klónfajtákra vonatkozó virágmorfológiai jellemzőket együtt mutassa be. A bélyegek intervallumát és az átlagos szórásukat tartalmazza az összeállítás. Többek között – az derült ki, hogy a virágrészek alapján a klónfajták között 10% alatti különbség figyelhető meg, a pollenkihajtás mindig lényegesen nagyobb ingadozást mutat (20,4–31,9%); a 2. ábra egy jellegzetes Magyar kajsz virágrügy fejlődési sorozatot mutat be (2. ábra). A pollenkihajtásnál is sokkal nagyobb a termő hiánya és az ikertermőjűség évjáratiról függése, utalva arra, hogy mind a termőhely, mind az alany fontos tényező e fenotipusos jellegek tekintetében. Ehhez hasonló évjáratiról érzékenységet mutat a virágrügyek berakódottsága, de kevésbé azok morfológiai védőszerve (pikkelylevelek).

2. ábra A Magyar kajsz virágrügyfejlődési stádiumai és virága (BRÓZIK 1960)

Figure 2 The flower bud stages and flower of cv. Magyar kajsz

A legjobb C. 235 klónfajta egyed-diverzitását is értékeltük egy korábbi közleményünk adatai alapján (SURÁNYI 1991, 1996). 1,3–7,2%-ot kaptunk CV-értékre, amely mind a Ceglédi bíborkajszhoz (5,2–11,4%), mind a Ceglédi óriáshoz (8,1–14,4%) képest a variabilitása kicsi volt, ha a legjobb 7–9 egyedet hasonlítottuk össze (SURÁNYI 1996) (6. táblázat).

A kapott főbb eredményeket a klónfajták alapján a 7. táblázatban összegeztük. Mind egy termő fa, mind annak virágai alapján számottevő eltérések vannak az egyes klónok között. Lényegében ez a legfőbb igazolása annak, hogy valóban figyelemkeltő különbségek vannak az azonos korú és alanyfajtájú klónok között.

5. táblázat Magyar kajszi klónfajták virágmorfológiai stabilitása
 Table 5 Stability of floral morphological traits of 'Magyar kajszi' clones

<i>Ültetvény, vizsgálat</i>	<i>Intervallum</i>	<i>CV, %</i>
Régi fajtagyűjtemény (1968–1971, n=2)		
Termőhossz, mm	16,5–18,5	5,7
Porzós szám, db	30,2–30,8	2,5
Relatív porzós szám, db/mm	1,64–1,87	6,6
(SURÁNYI 1977, 1978a és 1978b)		
Új fajtagyűjtemény (1977–1981, n=2)		
Csészecső-átmérő, mm	6,5–6,9	4,0
Sziromlevél közép méret, mm	10,6–11,0	3,7
Termőhossz, mm	15,6–16,3	4,3
Bibeátmérő, μ	1089–1128	6,0
Porzós szám, db	31,9–32,1	2,2
Pollenkihajtás, %	73,8–78,6	31,9
Relatív porzós szám, db/mm	1,95–2,05	4,6
(SURÁNYI 1992a)		
Törzsültetvény (1980–1984, n=7)		
Sziromlevél közép méret, mm	10,3–12,1	5,6
Termőhossz, mm	16,4–18,3	4,1
Bibeátmérő, μ	983–1279	7,9
Porzós szám, db	28,3–32,6	3,7
Pollenkihajtás, %	36,4–64,9	23,2
Relatív porzós szám, db/mm	1,60–2,15	8,5
Apisztília, %	1,2–8,8	39,9
(SURÁNYI 1988)		
Törzsültetvény (1980–1988, n=7)		
Sziromlevél közép méret, mm	10,0–12,4	5,0
Termőhossz, mm	16,1–18,5	4,3
Bibeátmérő, μ	965–1312	8,5
Porzós szám, db	27,5–33,6	6,9
Pollenkihajtás, %	44,1–66,7	23,2
Relatív porzós szám, db/mm	1,58–2,20	7,1
Apisztília, %	1,3–9,2	34,1
(SURÁNYI 1992b)		
Törzsültetvény (1981–1988, n=12)		
Virágrügy pikkelylevélszám, db	13,0–15,8	5,4
Virágrügy-berakódottság, 0>5	2,08–3,48	17,6
(SURÁNYI 1989b)		
Törzsültetvény (1977–1984, n=7)		
Csészecső-átmérő	6,4–7,9	7,9
Sziromlevél közép méret, mm	10,0–12,1	6,3
Termőhossz, mm	16,4–18,3	3,9
Bibeátmérő, μ	980–1305	7,8
Porzós szám, db	28,8–31,4	3,0
Pollenkihajtás, %	39,6–67,0	20,4
Relatív porzós szám, db/mm	1,63–1,93	8,0
Apisztília, %	1,1–9,0	39,8
Polikarpia, %	0,2–4,0	87,4
Staminódia, %	0,0–2,0	132,6
(SURÁNYI 1995)		

6. táblázat A kiemelt klónfajta-egyedek produkciósbiológiai jellemzése (1983–1990)
(SURÁNYI 1991 és 1996)

Table 6 A productional characteristic of selected 'Magyar kajszzi' apricot individuals
(1983–1990)

Egyedi jelölés	Virágzás mértéke, 1→5	Termés kg/fa	Átlagos gyümölcs- méret, mm
IV/16	1,8	22,2	38,0
IV/17	2,1	21,7	37,4
V/17	1,9	22,4	38,5
VI/17	1,9	21,9	37,5
VIII/18	1,8	23,6	37,3
IX/18	2,1	22,9	38,1
IX/19	1,9	23,1	38,0

7. táblázat A legfontosabb bélyegek mérettartománya a Magyar kajszzi klónfajtáknál

Table 7 The interval of main traits on different 'Magyar kajszzi' clones
and their bearing trees and flowers

Vizsgálat	Intervallum	%
Fertilis fa		
Évi hajtásnövekedés, cm	36,9–82,0	37,9
Koronaátmérő, cm	303–583	31,6
Átlagos termés, kg/fa	12,4–45,0	56,8
Átlagos gyümölcsméret, mm	41,8–43,8	2,3
Gutaütés, %	12,8–85,9	74,1
Virág		
Termőhossz, mm	16,1–18,5	6,9
Bibeátmérő, μ	965–1312	15,2
Apisztília, %	1,1–9,2	78,6
Porzós szám, db	27,5–33,6	10,0
Relatív porzós szám, db/mm	1,60–2,20	15,8
Pollen kihajtás, %	36,4–78,6	36,7

Egy fa produkciós adatainál átlagosan 40,4%, de a virágok tekintetében is 27,2% volt a variációs intervallum. Mindez megerősíti a nézetünket, hogy egy olyan fontos fajtánál, amelyet számos országban nemesítési alapanyagnak is használnak pl. Jaltában (KOSZTINA 1936), Kisinyevben (SZMÜTKOV 1974), Pitestiben (BORDEAIANU et al. 1967, COCIU 1993), vagy Čačakon (PAUNOVIČ et al. 1983), nem szabad lemondani e fajtában rejlő pomológiai és genetikai lehetőségekről, a török nemesítők és termesztők sikerei különös nyomatékot adnak e kérdés fontosságának (ASMA 2000 és 2004).

Korábban HARSÁNYI (1979) is hangsúlyozta, hogy a Magyar kajszzi kialakulása nem feltétlen a Kárpát-medencében ment végbe. Főleg a 'Krasznoscokij' fajtakör és a 'Magyar kajszzi' fajtakör hasonlóságai alapján. NYUJTÓ 1973. évi szovjet tanulmányútja során már megállapította a két fajtakör azonosságát, amit előtte KOSZTINA megfigyeléseit és nézetét (cit. NYUJTÓ és SURÁNYI 1981) erősítette meg: „a Krasznoscokij és

Magyar kajszii többféle változata található Moldáviában, Ukrajnában, a Krímben és az Észak-Kaukázusban.” – s tegyük hozzá, nálunk is. A változatok, klónfajták tekintetében mind HARSÁNYI (1978), mind a mostani vizsgálataink anyaga gazdagabb génanyagot kínált, mint ami mostanra jellemző.

Ebben az is segítségünkre volt, hogy több neves szakember is foglalkozott korábban a Magyar kajszii szelekciójával (KORPONAI, BRÓZIK és ZATYKÓ I. Budatétényben, NYUJTÓ Cegléden, Debrecenben BALLA és SOLTZ) (HARSÁNYI 1978), volt eredménye... Gönci Magyar kajszii, Gönci sárga, Korai Magyar kajszii, C. 2551, C. 256, C. 235, Andornaktályai, Csongrádi, Paksi stb. klónfajták már csak a 80-as éveki diverzitást tükrözik, pedig a három műhelyben és a Kertészeti Faiskola Kamaraerdei gyümölcsösében közel százféle Magyar kajszii szerepelt az összehasonlító kísérletekben.

Ma úgy látjuk a Magyar kajszii eredetét és jövőjét – a mostani adatsorokkal együtt – , meghatározni, s értékelni az információkat. A FAUST- emlékülésen (SURÁNYI 1998b), majd az MTA-ban rendezett konferencián is (SURÁNYI 2005a) hangsúlyoztuk, hogy a 'kajszii' semmiképpen, s a 'Magyar kajszii' csak lehetségesen alakult ki a Kárpát-medencében. A kajszii általában, mint fajtacsoport keletkezése igen érdekes és nehéz történeti kutatást kíván, mivel az Oszmán-birodalom kezdetéig nyúlik vissza. Akkor sem a mai törökországi területek, sokkal inkább bizonyos iráni és iraki vidékek szerepe emelendő ki. A vizsgálatainkban addig jutottunk, hogy a kajszii őse a tengeri Selyemúton jutott el Irakba, majd a kontinens belsejébe (SURÁNYI 1998b, 2005). A tengeribarack eredete egészen más kérdés, sőt elég biztosnak látszik, hogy sem az esetleges ideérkezése és azóta pedig elterjedése különbözik a kajsziiétól és egyéb sárgabarackokétól. Hasonló disztinkciót tesznek a török kutatók is (ASMA 2000, 2004).

Ezért NYUJTÓ és TOMCSÁNYI (1959) nézetével azonosulva, a kajszii állandósult területének tekinthetjük a Kárpát-medencét, ahová sok irányból, számos időszakban érkeztek nem-kajszii jellegű sárgabarackok is (pl. tengeribarackok, nyáribaracknak mondott nem-kajszii stb.). Az elmúlt évszázadoktól összegyűlt megfigyelések, a tapasztalt sokféleség indokolja az óvatos, így nem mindenféle régi fajtát, pl. így a Magyar kajszii is mellőző radikális fajtaszerkezet-változtatást. Ha pedig kilépünk a Magyar kajszii fajtakörből, s a többi kajszira is figyelünk, az Óriás kajszii jóvoltából modern piacos portékával, a Bíborkajszii által viszont igazi „ízbombával” is rendelkezünk. Az európai és világpiacon fel kell lépni a beltartalmi értékeken nyugvó követelmények kiépítésére az agrárpiacon, hiszen a magyar gyümölcs nem kizárólag esztétikai látvány, hanem értékes és ízletes árucikk (SURÁNYI 1998b).

A kidolgozott vizsgálati módszerünk birtokában a meghonosodás folyamatának mérésére, intenzitására nézve is gyűjtöttünk régóta adatokat. Korábban alig, újabban egymástól függetlenül SURÁNYI (2002, 2005a), illetve TERPÓ (2003), mind az Alföldön, mind a Dunántúlon megfigyelte mind a tengeribarack, mind bizonyos Magyar kajszii változatok kivadását. Az elhamarkodott birtokrendezések és a gyors fajtaváltások – sajnos – számos, érdekes eset dokumentációját és növényanyagát segítették eltűnni (SURÁNYI 2005c), mégis bízva, hogy a génanyag jelentékeny változása nem megy mutációs készség rovására és talán mégsem vesztek el a régi fajták a fajtacserék során – megmarad e hungaricum-fajtánk is.

Irodalom

- ANGYAL D. 1920: Gyümölcsismeret. Pátria Nyomda, Budapest.
- ASMA B. M. 1990: Kayisi yetiştiriciliği. Baski Evin Ofset, Malatya.
- ASMA B. M. 1994: Mişmiş. Baski Evin Ofset, Malatya.
- BÁRCZI G. (főszerk.) 1980–1984: Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (MNYTESz) I. (p. 414–415.) – II. (p. 704.) köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÁRCZI G., ORSZÁGH L. (főszerk.) 1978–1979: Magyar nyelv értelmező szótára (MNYÉSz) I. (p. 244.) és III. (p. 309.) köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BEKE L. 1938: Kivitel gyümölcsfáink. Külker Hiv., Budapest.
- BORDEIANU et al. (edit.) 1967: Pomologia Rep. Soc. Rom. V. Caisul- Piersicul. Edit. Acad. Rep. Soc. Rom., Bucuresti.
- BORHIDI A. 1995: A zárwatermők fejlődéstörténeti rendszertana. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- BRÓZIK S. 1960: Termesztett gyümölcsfajtáink – Csonthéjas termésűek. Kajszji – szilva. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- COCIU V. (edit.) 1993: Caisul. Editura Ceres, Bucuresti.
- CSAPODY V., PRISZTER SZ. 1966: Magyar növénynevek szótára. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- CSELEBI, E. 1985: Török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. ford. Karácson I. Gondolat, Budapest.
- ENTZ F. 1859: Kertészeti füzetek XII. Herz János Nyomdája, Pest.
- FAUST M., SURÁNYI, D., NYUJTÓ F. 1998: Origin and dissemination of apricot. Hort. Rev. New York 22: 225–266.
- GALGÓCZY K. 1912: A kertészet kézikönyve VIII. kiad. Franklin Társulat, Budapest.
- GYULAI F. 2001: Archeobotanika (A kultúrnövények története a Kárpát-medencében a régészeti-növénytani vizsgálatok alapján). Jószöveg Kézikönyvek, Budapest.
- HARSÁNYI J. 1978: Kajszifajták klónjainak értékelése fajtakísérletekben. Fajtakísérletezés 1976: 159–178.
- HARSÁNYI J. 1979: Kajszibarack. in: TOMCSÁNYI P. (szerk.): Gyümölcsfajtáink (Gyakorlati pomológia). Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. pp. 224–265.
- JESZENSZKY Á. 1995: A magyar kertészet története – ahogy megéltem. Magánkiadás, Budapest.
- KÁRPÁTI Z., TERPÓ A. 1968: Alkalmazott növényföldrajz. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- KEREK M. M. 1998: Kajszibarack. in: SOLTÉSZ M. (szerk.): Gyümölcsfajta-ismeret és-használat. Mezőgazda, Budapest. pp. 234–253.
- KOSZTINA K. F. 1936: Abrikosz. Izd. Vseszozjuz. Akad. Sz. Nauka, Leningrad.
- KOVÁCS F. 1948: Jövedelmező kajszitermesztés. Petőfi Könyvnyomda, Kecskemét.
- KSH 1961: Az 1959. évi gyümölcsfaösszeírás községi adatai. KSH, Budapest.
- KSH 2002: Gyümölcsös ültetvények Magyarországon 2001. Összefoglaló adatok. KSH, Budapest.
- LIPPAY J. 1667: Gyümölcsös kert. Cosmerovius Máté Könyvnyomtatója, Bécs.
- LUCAS E. 1879: A gyümölcstenyésztés tana ford. Medicus F. Rautmann Nyomda, Budapest.
- LÖSCHNIG J., PASSECKER F. 1954: Die Marille und ihre Kultur. Öster. Agrarverlag, Wien.
- MEHLENBACHER A. A., COCIU V., HOUGH L. F. 1992: Apricots (*Prunus*). in: MOORE J. N., BALLINGTON J. R. jr. (edit.): Genetic resources of temperate fruit and nut crops I–II. pp. 65–107.
- MIKES K. 1973: Törökországi levelek. Áll. Irod. és Műv. Kiadó, Bukarest.
- MURAKÖZY T., OKÁLYI I., TIMÁR ZS. (szerk.) 1963: Kertészeti lexikon. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- NYUJTÓ F., SURÁNYI D. 1981: Kajszibarack. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- NYUJTÓ F., TOMCSÁNYI P. 1959: A kajszibarack és termesztése. Mezőgazdasági, Kiadó, Budapest.
- OROSZ T. 1958: A kajszji termesztése. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- PÉNZES B., Szalkay L. 2003: Kajszji. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- PRISZTER SZ. 1986: Növényneveink (Magyar-latin szógyűjtemény). Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- PRISZTER SZ. 1998: Növényneveink (A magyar és a tudományos növénynevek szótára). Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- PROBOCSKAI E. 1969: Faiskola. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- PAUNOVIĆ S. A. et al. 1983: The influence of parent cultivars on fertilization, fruit setting, seed germinations, vitality and the juvenile phase in apricot hybrids in the F1-generation. Genetika (Beograd) 15: 57–63.
- PENKSA K. (szerk.) 2001: A hajtásos növények ismerete. – Nemzeti tankönyvkiadó Budapest.
- RAPAICS R. 1940: A magyar gyümölcs. KMTT, Budapest.

- RUDINAI MOLNÁR I. 1900–1909: Magyar pomológia I–V. füz. FM, Budapest.
- SOLTÉSZ M. (szerk.) 1998: Gyümölcsfajta-ismeret és -használat. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- STOLL R. 1884: Oesterreichisch-Ungarische Pomologie. Kosterneuburg-Wien.
- SURÁNYI D. 1977: A kajszibarack virágszerveződésének sajátosságai. Bot. Közlem. 64: 125–133.
- SURÁNYI D. 1978a: Morfogenetikai tulajdonságok és összefüggéseik a *Prunoideae* alcsalád néhány nemzetiségének porzó- és termőtájában. Egyetemi doktori értekezés (kézirat), Kertészeti Egyetem, Budapest.
- SURÁNYI D. 1978b: Characteristics of the flower-organization of apricot. Acta Hort. Hague 85: 217–221.
- SURÁNYI D. 1988: A virág mint fajtabélyeg a kajszibarack- és szilvafajtáknál. Kertgazdaság 20: 15–27.
- SURÁNYI D. 1989a: Az alany mint virágszerveződést befolyásoló tényező kajszibarackfákon. Kertgazdaság 21: 37–45.
- SURÁNYI D. 1989b: Kajszibarack- és szilvafajták virágrügyeinek pikkelylevélszáma. Kertgazdaság 20: 72–82.
- SURÁNYI D. 1991: Megfigyelések három kajszifajta termőképességéről. Kertgazdaság 23: 81–89.
- SURÁNYI D. 1992a: Újabb eredmények a kajszibarack fajták virágmorfológiai kutatásaiban. Kertgazdaság 24: 36–46.
- SURÁNYI D. 1992b: Floral morphological characteristics of Hungarian apricot varieties. Acta Hort. Hague 293: 303–309.
- SURÁNYI D. 1995: New results in morphogenetic studies of flower on apricot varieties. Acta Hort. Hague 384: 379–384.
- SURÁNYI D. 1996: Clone selection and characterisation of three apricot cultivars on the basis of flower morphological traits. Acta Agron. Hung. 44: 331–338.
- SURÁNYI D. 1998a: Kajszibarack (sárgabarack). in: SOLTÉSZ M. (szerk.): Gyümölcsfajta-ismeret és -használat. Mezőgazda, Budapest. p. 254–256.
- SURÁNYI D. 1998b: Paradigmaváltás vagy a történeti módszer meghonosodása az agrobotanikában. Dr. Faust Miklós-emlékülés, KÉE. Budapest. (1998. okt. 27.) p. 30.
- SURÁNYI D. 2002: Gyümölcsöző sokféleség (Biodiverzitás a gyümölcsstermesztésben). Akcident Kft, Cegléd.
- SURÁNYI D. 2003: A kajszifajta jelentősége, termesztésének története és helyzete. in: PÉNZES B., SZALAY L. (szerk.): Kajszifajta. pp. 11–29.
- SURÁNYI D. 2005a: A kajszifajta elterjedése és a Selyemút. Eleink 4: 40–48.
- SURÁNYI D. 2005b: Tengeribarack és myrobalán alanyfajták morfogenetikai változásai évszázadok függvényében. VIII. Növénytanat. Szimp., (Pécs) pp. 114–115.
- SURÁNYI D. 2005c: A pomológiai értékek (hungarikumok) jövője a kárpótlások utáni helyzetben. Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken. MTA Néprajztud. Int. – MTA Társad. kut. Központ. pp. 395–407.
- SVÁB J. 1981: Biometriai módszerek a kutatásban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- SZINYEI J. 1893–1901: Magyar tájszótár I–II. köt. MTA, Budapest.
- SZMŰKOV V. K. 1983: Kul'tura abrikosza, v neoroszaemüch uszlovijah Moldavii tom. 1–2. Izd. Stiinca, Kisinyev.
- SZÓTS S. 1941: Kajszibarack termesztés. Magyar Gyümölcs Kiadó, Budapest.
- TERPÓ A. 1974: Gyümölcsstermő növényeink rendszertana és földrajza. in: GYÚRÓ F. (szerk.): A gyümölcsstermesztés alapjai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. pp. 139–219.
- TERPÓ A. 2003: A mérsékelt égövi gyümölcsfajok rendszertani és növényföldrajzi áttekintése. in: PAPP J. (szerk.): 1. Gyümölcsstermesztési alapismeretek. Mezőgazda Kiadó, Budapest. pp. 35–64.
- TURCSÁNYI G. (szerk.) 1995: Mezőgazdasági növénytan Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.

THE 'MAGYAR KAJSZI' APRICOT AS PATRIOTIC AND LOVE LABOR II.
(A HISTORIC POMOLOGICAL STUDY)

D. SURÁNYI

Fruit Research Institute

H-2701 Cegléd, POB. 33., e-mail: suranyi.dezso@cefrucht.hu

Key words: production of 'Magyar kajszzi', diversity of apricots, historical pomology of cultivated apricots

The author studied one of the oldest historical introduced varieties, 'Magyar kajszzi' apricot and its historical, ecological and diversity characteristics. Historical situation, allocation and some of the typical traits of this apricot are presented. One part of the trials evaluated production biology characteristics of the C. 235 and the C. 1618 Hungarian apricots on 44 sorts of rootstock cultivars (of peach, amygdalopersica, wild apricot and different plum species) in growing plantations. Significant differences were found between singular combinations in case of the wild apricots as control as well as in the „spectrum” of the peach and the insitia. These rootstocks induced environment potencies (viz. territorial and edificial diversity), but the genetic diversity respected the clone cultivars amidst differences. In the second range of investigations maximum 20% deviation has been detected between the 'Magyar kajszzi' clones considering sizes of parts of the flower, but the differences in pollen germination and the apistilly odds and annual fluctuation certify type versatility. This is the main argument for the fact that the gene resources of this breed may not be narrowed, since then it may disappear such as cv. 'Ananas', 'Ambrosia' or 'Breda'.